

Vastaus kirjalliseen kysymykseen KKV 83/2024 vp

Vastaus kirjalliseen kysymykseen elintarvikkeiden tuonnista ulkomailta ja julkisista hankinnoista

Eduskunnan puhemiehelle

Eduskunnan työjärjestyksen 27 §:ssä mainitussa tarkoituksessa Te, Arvoisa puhemies, olette toimittanut asianomaisen ministerin vastattavaksi kansanedustaja Anne Kalmarin /kesk ym. näin kuuluvan kirjallisen kysymyksen KKV 83/2024 vp:

Mihin toimenpiteisiin hallitus ryhtyy, jotta julkisissa hankinnoissa ei jatkossa sallittaisi elintarvikkeita, jotka on tuotettu suomalaisia tuotantonormeja heikommassa olosuhteissa tai kielletyin menetelmin ja aikooko hallitus puuttua siihen, ettei Suomessa kuluttajille myytäväksi päätyisi vastoin kansallisia tuotantonormeja tuotettuja elintarvikkeita?

Vastauksena kysymykseen esitän seuraavaa:

Suomi on osa yhteistä markkinaa eikä kansallisilla kriteereillä yleensä voida estää kuluttajia, kauppaa tai teollisuutta hankkimasta muualla Euroopan Unionissa yhteiselle markkinalle hyväksytyjä tuotteita. Tämä on yksi Euroopan Unionin peruseriaate.

On kuitenkin tärkeää jatkuvasti kehittää mahdollisuuksia ohjata hankintoja kestäväällä tavalla tuotettuihin tuotteisiin niin kansallisesti käytettävissä olevin työkaluin kuin Euroopan Unionissa vaikuttamalla. Suomalainen ruoantuotanto on vastuullista myös eurooppalaisittain, eikä eläinten ja ympäristön hyvinvoinnin eteen tehty työ tällä hetkellä näy riittävästi lisäarvona viljelijälle.

Julkisia elintarvikehankintoja tehdään Suomessa sekä hankintayksiköiden kuten kuntien, kuntayhtymien, hyvinvointialueiden tai esimerkiksi valtion omana hankintana. Yhä useammin hankinnat tehdään yhteishankintana joko alueellisen ns. hankintarenkaan tai Hanselin tai muun yhteishankintaorganisaation kautta. Kansallinen laki julkisista hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista (1397/2016) ohjaa julkisia hankintoja. Hankinnat on toteutettava peruseriaatteita eli tasapuolisuutta, syrjimättömyyttä, avoimutta ja suhteellisuutta noudattaen. Täten hankinnoissa ei voi suoraan vaatia suomalaisia elintarvikkeita, mutta kotimaisten tuotantonormien mukaisia elintarvikkeita on mahdollista hankkia vastuullisuutta kuvaavia laatukriteereitä käyttämällä. Parhaiten tämä onnistuu, kun kriteereitä käytetään tuotteille ehdottomina vähimmäislaatuvaatimuksina. Lisäksi on tärkeää sopimuskaudella seurata täyttävätkö tuotteet edelleen asetetut vaatimukset.

Maa- ja metsätalousministeriön toimesta on laadittu elintarvikehankintojen vastuullisuuskriteerit. Ne ovat julkaistu Motivan laatimana oppaana vastuullisiin elintarvikehankintoihin. Hankintakriteerit on kehitetty vuoropuhelussa tilaajien, toimittajien ja alan keskeisten sidosryhmien kanssa. Näin varmistetaan, että kriteerit ovat markkinatilannetta vastaavia, markkinaa kannustavia, syrjimättömiä, vertailukelpoisia ja todennettavia. Tilaaja priorisoi ja valitsee itselleen tärkeimmät kriteerit omien vastuullisuustavoitteidensa ja kokemuksensa mukaan. Kriteerit on julkaistu ensimmäisen kerran vuonna 2017 ja päivitystyötä on tehty vuosina 2020 ja 2023.

Kansallisessa julkisten hankintojen strategiassa on oma tavoite kestäville ja vastuullisille elintarvike- ja ruokapalveluhankinnoille. Tavoitteen mukaisesti kuntia, hyvinvointialueita ja maakuntia kannustetaan sisällyttämään palvelu- tai hankintastrategioihinsa tavoitteet ja periaatteet, jotka edistävät ympäristön kannalta hyvien viljelytapojen ja eläinten hyvinvointia ja terveyttä edistävien tuotanto-olosuhteiden huomioon ottamista hankinnoissa. Maa- ja metsätalousministeriö on sitoutunut edistämään tavoitetta tälläkin hallitusohjelmakaudella.

Motiva Oy toteutti vuonna 2022 maa- ja metsätalousministeriön toimeksiannosta kyselyn julkisten elintarvikehankintojen vastuullisuudesta ja kotimaisuusasteesta. Vastaajista 76 prosenttia ilmoitti, että organisaation strategiaan tavoitteisiin sisältyy vastuullisuustavoitteita elintarvike- ja ruokapalveluhankinnoille. Lähes 90 prosenttia vastaajista arvioi kotimaisuusasteen olevan yli 90 prosenttia kananmunissa ja kananmunatuotteissa, maidossa ja maitotuotteissa sekä lihoissa ja perunassa. Lisäksi yli puolet vastaajista arvioi kotimaisuusasteen olevan yli 90 prosenttia myös erilaisissa lihavalmisteissa. Kyselyyn vastasi 84 vastaajaa elintarvikehankintoja tekevistä ja ruokapalveluita tarjoavista organisaatioista. Toistaiseksi tiedon keruuseen ei ole yleispätevää toimintatapaa tai ohjetta, joten vastaukset ovat suuntaa antavia.

Hankittaessa ruokapalvelut yksityiseltä palveluntuottajalta kilpailutuksella tai in-houseyhtiöltä tulee ruokapalvelun sisältö ja vaadittava aterioiden ja elintarvikkeiden vastuullisuus ja ravitsemuslaatu määritellä riittävän tarkasti palvelusopimuksessa. Palvelusopimuksessa aterioiden ja elintarvikkeiden laadulle asetettuja vaatimuksia seurataan sopimuskaudella osana muuta sopimusseurantaa. Ruokapalveluiden palvelusopimusten vastuullisuus- ja ravitsemuslaatukuvauksia on kehitettävä, jotta ne ottavat huomioon paremmin myös elintarvikkeiden vastuullisuustavoitteet. Maa- ja metsätalousministeriö julkaisi oppaan vastuullisten ruokapalveluiden hankintaan vuonna 2022. Maa- ja metsätalousministeriö toteuttaa tähän liittyvää ohjeistusta ja viestintää myös kuluvalle hallituskaudella.

Kuluttajien ostovoima on inflaation takia heikentynyt ja hinnasta on tullut määräävä valintakriteeri. Samanaikaisesti vastuullisuuden ja kotimaisuuden merkitys valinnoissa on vähentynyt. Myös monien kuntien ja hyvinvointialueiden talous on heikentynyt, mikä haastaa laadukkaiden

palveluiden ylläpitoa ja kehittämistä sekä myös tehtäviä elintarvikehankintoja. Kansallisella maataloustuella ja yhteisen maatalouspolitiikan välineillä tuetaan eläinten hyvinvointia ja vastuullista maataloustuotantoa ja näin parannetaan kotimaisten elintarvikkeiden kilpailukykyä.

Kotimaisen tuotantotavan kestävydestä viestimiseen tarvitaan monia erilaisia toimia, joilla voidaan lisätä julkisten hankkijoiden ja kuluttajien tietoisuutta kestävyteen vaikuttavista tekijöistä ja niiden merkityksestä myös laajemmin esimerkiksi huoltovarmuudelle. Maa- ja metsätalousministeriö on rahoittanut vuosien varrella lukuisia hankkeita, joissa näitä tavoitteita on edistetty esimerkiksi tutkittuun tietoon perustuvalla viestinnällä, ruokakasvatuksella ja oppimateriaaleilla sekä pakkausten laatumerkinnöillä. Kotimainen kestävä tuotantotapa on ollut myös painotuksena Suomessa toteutetuissa EU:n koulujakelujärjestelmän liitännäistoimissa, joilla tuetaan lasten terveellistä ruokailua ja lisätään kiinnostusta ruokaan ja maataloustuotteisiin.

Maa- ja metsätalousministeriö asetti keväällä 2023 Lihan kestävyyskriteerityöryhmän ministeri Kurvisen toimeksiannosta. Työryhmä selvitti, millaisia vastuullisuuskriteereitä julkisissa elintarvikehankinnoissa on kotimaiselle lihalle ja kuinka kriteereitä käytetään. Lisäksi selvitettiin, miten kotimaisen lihantuotannon kestävydestä viestitään ja miten sitä hyödynnetään viennin edistämisessä. Olemassa olevat vastuullisuuskriteerit painottuvat eläinten terveyteen ja hyvinvointiin sekä ekologiseen kestävyteen ja ravitsemukseen.

Työryhmässä kartoitettiin lihan kestävyyttä kuvaavia kriteereitä, joita voidaan hyödyntää jatkossa esimerkiksi julkisissa hankinnoissa, tuotteiden markkinoinnissa ja elintarvikkeiden viennin edistämässä. Lisäksi työryhmä laati kehittämisehdotuksia lihan kestävyuden ja vastuullisuuden huomioimisen vahvistamiseksi. Työryhmän loppuraportti julkaistaan toukokuussa pidettävässä julkaisuwebinaarissa.

Motiva päivittää maa- ja metsätalousministeriön toimeksiannosta Oppaan vastuullisiin elintarvikehankintoihin lihan, maidon ja kananmunien hankintakriteerien osalta. Nasevan ja Sikavan kriteerien sisällön kuvaukset tuodaan selkeämmin esille elintarvikehankintoja varten. Lisäksi oppaaseen laaditaan hankintakriteerit lampaanlihalle ja kalkkunalle.

Maa- ja metsätalousministeriö helpottaa vastuullisuuskriteerien käyttöä julkisissa elintarvikehankinnoissa. Kriteerien todentamisen helpottamiseksi Motiva kehittää todentamisen keinoja ja tuottaa materiaalia hankintayksiköille ja toimijoille todentamisen tueksi. Vapaamuotoisten selvitysten tilalle luodaan selkeä ja yhtenäinen malli, jolla toimittaja voisi todentaa vastuullisuuskriteerin vaatimukset ja arvioida saatuja tarjouksia. Myös sopimuskauden aikaiseen sopimusseurantaan kehitetään yhteistä ohjeistusta.

Lisäksi maa- ja metsätalousministeriö on asettamassa säännöllisesti kokoontuvan nimetyn työryhmän elintarvikeketjun toimijoista arvioimaan elintarvikkeiden vastuullisen hankinnan kriteereitä, niiden toimivuutta ja kehitystarpeita. Kriteereitä tullaan käsittelemään sekä kokonaisuutena että sektorikohtaisesti.

Tällä hallituskaudella kehitetään myös markkinavuoropuhelun käyttöä hankintojen valmistelussa osana hallitusohjelman hankintalakikirjausten toimeenpanoa. Markkinavuoropuhelu auttaa kartoittamaan yksittäiseen hankintaan soveltuvat laatukriteerit, jotka tukevat organisaation omia kestävyy- ja vastuullisuustavoitteita.

Euroopan unionin tasolla EU:n viljelijöiltä vaadittavat korkeat kriteerit suhteessa tuontiruokaan ovat myös nousseet esiin osana keskustelua maataloussektorin tilanteesta ja komission esittämistä helpotuksista eurooppalaisille viljelijöille. Vaikuttaminen tuleviin EU-linjauksiin on yhteisillä sisämarkkinoilla keskeistä.

Helsingissä 26.3.2024

Ministeri Sari Essayah

VN/8497/2024-MMM-2

Seuraavat henkilöt ovat allekirjoittaneet tämän asiakirjan sähköisesti /

Följande personer har undertecknat denna handling elektroniskt /

This document has been signed electronically by the following persons: